

Razvoj primaljske službe i njena djelatnost u Koprivnici

O stupnju brige prema majci i djetetu, možemo odrediti stupanj razvijenosti društva ili civilizacije u pojedinoj epohi. Najupečatljivija manifestacija pažnje prema ženi, a samim tim i humanosti društva je način pomoći ženama u trenutku, koji je najodsutniji po život novog bića i žene same u porodu. Neizreciva je radost majke u saznanju da je tek rođeno dijete živo i neopisivo je olakšanje da se uz nju nalazi osoba u kojoj može naći ohrabrenje, pomoć i dodatnu snagu. Riječ je o primalji, zanimanju i okupiranosti istovremeno. Automatizam, rutinerstvo, taj fatum gotovo svakog zanimanja danas su isključeni jer nema bespomoćnijih bića od majke i djeteta u trenutku poroda.

Ako razvoj čovječanstva promatramo kroz prizmu odnosa i razvoja primaljstva, dolazimo do zaključka da su sve velike civilizacije i starog i novog vijeka imale ili imaju razvijeno primaljstvo shodno svojim razvojnim i spoznajnim mogućnostima.

Primitivni narodi gledaju na akt rađanja, po našim mjerilima, brutalno. No i u tom razdoblju javlja se pokušaj pomoći žene ženi po načelu solidarnosti. Vjerojatno već iz tog doba vuku se korijeni shvaćanja da oko tih »ženskih stvari« i treba brinuti samo žena. No, o nekom profesionalnom odnosu određene žene nema ni ti govora, dapače sam akt rađanja se mistificira, dok se praktična saznanja ne prenose s koljena na koljeno. Situacija je drukčija u doba prvog pravog procvata civilizacije, u vrijeme egipatske kulture. Primaljstvo je profesionalizirano. Ulogu primalja vrše tzv. »pomoćnice«, koje sam porod obavljaju na posebnim mjestima zvanim »sjedište«. Porodilja je bila smještena na tri kamena — primitivnom stolu, mada funkcionalno vrlo sličnom današnjim stolovima. Pomoćnica je bilo do šest i svaka je obavljala svoj posao, od pomoći pri porodu, pa do pranja djeteta i posebne uloge jedne od pomoćnica koja je imala zadatak da tješi porodilju.

U starim papirusima iz kojih saznajemo o primaljstvu tog vremena, npr. papirusu Kahun (oko 2200 god. p. n. e.) ili papirusu Ebers (oko 1550 god. p. n. e.), nema podataka o tome da li je takvo primaljstvo bilo dostupno svim slojevima ili samo sloju vlastodržaca. Vrlo je vjerojatno, poznavajući sistem društvenog uređe-

nja starog Egipta, da je opisani postupak pri porodu bio dostupan samo najvišim slojevima. No i taj vid pomoći gubi se raspadom egipatske civilizacije i primaljstvo, kao i sva medicina, pada u domenu svećenstva. Primaljstvo se ponovo mistificira.

U doba mezopotamijskih civilizacija Sumera i Asiraca, primaljstvo nije doseglo domete Egipta, već je ostalo na razini misticizma, a same primalje nisu cijenjene u društvu.

Kod Perzijanaca nailazimo na gotovo identične metode primaljstva kao i u Egiptu, jedino pri porodu prisustvuje deset primalja. Pet primalja pridržava i tješi porodilju, dok drugih pet priprema kolijevku i kupku za dijete.

Kod Indijaca porod vrše tri do četiri primalje, koje se više brinu o ritualu poroda prema strogim vjerskim pravilima, no samim tokom poroda. Najstarije zapise o tome nalazimo u Atharva vedama. Nešto kasnije datiraju zapisi liječnika Sušrute i Čarake o manjim operacijama, te ljuštenju placente. O relativno visokom stupnju higijene govori podatak o pranju bradavica prije dojenja.

Kineska civilizacija zanimljiva je zbog svoje izoliranosti, tako da su i do danas ostali sačuvani obredi prilikom poroda, stari gotovo 3000 godina. Tako nalazimo da su izbjegavali ljuštenje placente smatrajući ga opasnim, a pomagala za porod rijetko koriste. S druge strane dobro im je poznata porođajna patologija, tako da znaju za atoniju i eklampsiju.

U Japanu ima najmanje mistike, a porođaj se obavlja u posebnim prostorijama i isključivo porodiljnim instrumentima, npr. sprava kojom se povlači glavica djeteta.

U staroj Grčkoj, dakle na tlu Evrope, primaljstvo je doseglo najvišu razinu. Isprva bio je očit utjecaj Egipta, no kasnije se primaljstvo, kao i medicina uopće, osamostaljuje i razvija vlastitim putem. Žene prve asistiraju pri porodu, ponekad uz asistenciju muškaraca — liječnika. Kasnije se osim liječnika javljaju i muški pomoćnici (polovinom IV. st. p. n. e.) u Aleksandriji. Sama profesija primalje u Grčkoj poznata je i priznata. Najpoznatija primalja tog doba je Fenarete, majka Sokrata. Pojedini podaci govore da je među primaljama bilo i usavršavanja, tako da postoje i »više babice« već u vrijeme prijje Hipokrata. O sa-

moj edukaciji primalja govori podatak da je Herofil u IV. st. autor udžbenika za primalje.

Na grčko primaljstvo nadovezuje se rimsko, kao i sva ostala područja znanosti i kulture. Primalje se u Rimu nazivaju »obstettrices« i uživaju veliko poštovanje, jer osim pomoći pri porodu bave se medikamentoznim liječenjem te njegovom djece i žena. Prema Saronovim zapisima vidimo da je po tehnici poroda, primaljstvo bilo i za današnje pojmove na visokoj razini. Porodu su prisustvovali po tri primalje. Zanimljivo je da su Rimljani, istovremeno praktični i religiozni narod, gotovo u potpunosti izbacili misticizam prilikom poroda.

Propašću grčke i rimske civilizacije, primaljstvo koje je doživjelo jak zamah polako se gasi. Najpoznatiji liječnici tog post-klasičnog doba, kao Galen i Celzoz, o porođništvu i primaljstvu ne ostavljaju nikakve zapise.

Donekle tradiciju grčke i rimske medicine nastavljaju Arapi, no samo teoretski, jer vjerske zabrane ne dozvoljavaju radikalnije zahvate.

U Evropi se u to vrijeme, početkom srednjeg vijeka, zaboravljaju i gube sva dostignuća, s izuzetkom Istočno-rimskog carstva, u kojem se visoka kulturna razina održava neko vrijeme, pošteđena barbarskog razaranja.

Gotovo cijela Evropa do kraja IX. st. grca u neznanju, sve do pojave tzv. Salernske škole, koja prva saznanja crpi od Arapa. Ponovo se primaljstvom bave isključivo žene, npr. čuvena »mulier Saleritana« — Trotula, koja osniva porođničarsku školu, jedinu takve vrsti u Evropi za dugo vrijeme.

U XVI. st. u Parizu obnavlja se primaljska škola i idućih stotinu godina drži primat u ovom dijelu svijeta. Posebno se ističe svojim radom primalja Louise Bourgeois, koja uvodi redovitu obuku primalja te stručne ispite. Nakon nekog vremena primaljstvo prelazi u domenu muškaraca — kirurga, no zbog vjerskih moralnih načela muškarci se istovremeno ne smiju »približavati« ženama, tako da dolazi do apsurdnih situacija kada se uz porodilju nalazi žena kojoj joj pomaže prema uputama muškarca kirurga. Događalo se da su kirurzi ponekad u hitnim slučajevima i sami intervenirali, no potajno jer ih je u suprotnom slučaju očekivala inkvizicija i lomača. Srednji vijek tada pokazuje u potpunosti svoje mračno lice, no primaljstvo polako napreduje. Iz Francuske znanje se širi na Nizozemsku, Njemačku, Englesku. U svim tim zemljama vodeću riječ imaju muškarci koji bilo teoretski, ili praktički unapređuju primaljstvo uopće, a posebno instrumentarij.

U XVIII st. ponovo se javlja žena (Marie-Louise Lachapelle), prva školovana primalja, koja izdaje udžbenik »Pratique des accouchements«, dugo vremena jedinu publikaciju te vrste. Istovremeno, naše su zemlje razjedinjene, podijeljene između Otomanskog carstva na jugu, te Habsburške monarhije na sjeveru. O primaljstvu u zemljama pod turskom vlašću nema podataka, tako da je za pretpostaviti da

se porod obavljao manje-više primitivno. No, niti u Habsburškoj monarhiji situacija nije mnogo bolja, sve do pojave van Swietenena, koji između ostaloga osniva i prvu primaljsku školu u Beču 1754. godine, u kojoj porođništvo predaje Heinrich Johann Crantz.

Istih godina i u našim krajevima osnivaju se primaljske škole u Ljubljani i Celovcu (1754 — 55.). Ubrzo, 1782. godine tiska se prvi slovenski udžbenik za primalje Makovicevo »Ushegarstvo«.

U Hrvatskoj se u Varaždinu 1776. godine javlja Luksemburžanin Jean Batiste Lalangue. Nije slučajno da se zadržao upravo u Varaždinu, jer je taj grad vodeći centar u Hrvatskoj. Kratko nakon dolaska, 1777. godine izdaje knjigu o porođništvu: »Brevi institutio de re obstetricia, iliti kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y okolo nyega bliznesseh sztrankih«. Sudeći već i po samom naslovu djelo je i za današnje pojmove bilo više nego opširno, imalo je 211 stranica i vrlo stručan sadržaj za to vrijeme. Uz sva Lalangueova nastojanja da se otvori primaljska škola, do napretka nije došlo, te jedino što može je da privatno školuje manji broj žena za primalje. Taj, mada skroman rezultat, uz postojeću knjigu znači više nego bilo što prije, pošto do tada školovanih primalja u Hrvatskoj nije bilo. Kao glavnu poteškoću u unapređivanju primaljstva, sam Lalangue navodi nepismenost stanovništva, prema tome i nemogućnost da se priručnik koristi šire u narodu mada mu je to i bila jedna od namjena. Među prvim školovanim ženama primaljama bila je Elizabeta Gärtlin, koja od tadašnjih župskih vlasti prima naknadu za obavljanje primaljske pomoći u iznosu od 50 forinti godišnje. Sa Lalangueom i Elizabetom Gärtlin u Hrvatskoj započinje razvoj primaljstva. Centralizirana državna uprava, kojoj se svaki zahtjev mora podnositi, tako i molba za naknadu Elizabeti Gärtlin, sve do dvorske kancelarije, izdaje knjigu Johanna Rafaela Steidela »Unterricht für Hebeammen« za cijelu monarhiju, a deset primjeraka stiže i u Hrvatsku. Efekt te publikacije je polovičan i simboličan, pošto je bilo vrlo malo primalja koje su razumjele njemački jezik, tako da Lalangueov priručnik, mada pišan iskrivljenim narodnim jezikom, znači mnogo više, koliko to dopušta opća nepismenost naroda.

Potkraj XVIII st. u Križevcima županija zašljava primalju Hitlesin, jedinu školovanu primalju na ovom području. Istovremeno, vodi se računa o tome da se spriječi nadriprimatejstvo, ali samo u gradovima. O tome svjedoči tužba koju je varaždinskom sudu protiv Barbare Rab podnijela Ana Gruml no sama tužba više je iz konkurentskih pobuda no iz želje da se spriječi nestručno primaljstvo. Godine 1772. raspisom Zemaljske vlade traži se da svi gradovi u Hrvatskoj podnesu izvještaj o tome da li imaju primalje i da li su one stručno ispitane te ako jesu da o tome podnesu licencu. Iz tog dokumenta saznajemo

da Koprivnica ima primalju Njemicu, kojoj nije zabilježeno ime, mada nema službenu dozvolu da se bavi primaljstvom. Zanimljivo je spomenuti da u to vrijeme Zagreb nema ništa slično, već se žene pomažu međusobno.

Godine 1790. Koprivnica kao jedno od mjesta Vojne krajine između ostaloga ima i liječnika Nikolu pl. Rattaicha s titulom magistra chirurgiae et obstetriciae, a od 1796. godine radi liječnik Anton David. Kasnije u razdoblju od stotinjak godina nema podataka o razvoju ili djelovanju primaljske službe u Koprivnici, sve do polovice XIX. st. kada u eri Bachovog apsolutističkog režima u Hrvatskoj dolazi do zakonskih promjena. Naime, do tog vremena u Hrvatskoj se sudilo po Vörbezyovom tripartitu, zbirci običajnog prava. Zanimljivo je da je taj skup pravila bio daleko opširniji, no novi zakon koji je nastao u doba Bacha. Promjene su očite i u području primaljstva, naime, novi zakon je humaniji prema ženama čedomorkama, koje su stari zakoni smatrali najtežim prekršiteljicama, a podjednako se kažnjavaju i žene koje obavljaju, mada tajno, nasilni prekid trudnoće. Čedomorke se više ne kažnjavaju smrću, već ih se pokušava obraniti i shvatiti medicinsko-psihološku pozadinu njihovog čina. Nasilni prekid trudnoće kažnjava se robijom. Bachov građanski zakonik, mada reakcionaran u pogledu građanskih i nacionalnih sloboda, bio je sa zdravstvenog stanovišta moderniji i humaniji no prijašnji običajni zakonik u našim zemljama. Iz navedenog primjera zakoništva, koje se odnosi na primaljsku praksu to je i vidljivo. U to vrijeme javlja se i princip primaljske etike, koju primalja usvaja polaganjem zakletve nakon položenog stručnog ispita. Tom zakletvom primalja se obavezala da će savjesno obavljati posao, da će se pokoravati pretpostavljenima, da će kod svakog težeg slučaja pozvati liječnika, da neće pripisivati lijekove izvan svoje profesije, da neće uskratiti pomoć siromašnima, da neće obavljati nasilne prekide trudnoće, da neće podmetati, odstranjivati ili zamjenjivati djecu, te da će se držati tajnim sve što dozna tokom prakse.

Kao primjer zakletve primalja navodimo instrukcije koje je izdao gradski magistrat Vараždina 1787. godine: »Instruktion für eine Stadt Hebamme«. Prijevod s njemačkog: »Ja N. N. zaklinjem se svemogućim Bogom i obećajem da ću s kršćanskom savješću i istinskim žarom vršiti svoju primaljsku službu, da ću s jednakim marom pomoći svakoj roditelji, bez obzira na to da li je siromašna ili bogata zatim da ću se koliko je god moguće pridržavati propisa koje je ugledni magistrat naložio primalji«.

Kasnije, u XIX stoljeću, kad je osnovana prva državna babička škola u Zadru, mlade primalje umjesto zakletve daju slijedeće obećanje: »Ti ćeš obećati, da ćeš umjetnostju svojom, koju si naučila ženom nosećim ili rađajućim i roditeljam, kod kojih budeš pozvana u pomoć, bile bogate ili uboge, dobrovoljno pomagati i da ćeš pri tome sve dužnosti vjerno i duševno ispuniti, koje su primalji po zakonih, po

naredbah i po posebnom obstojećem napatku propisane. — Potpuno sam sve razumjela, što mi je sada pročitano bilo, a ja svečano obećajem da ću se toga držati«.

Sadržaj propisa i zakletvi odraz je tog vremena, no veći dio osobina dobre primalje vrijedi i danas.

Tokom XIX. st. općine, zakonom iz 1874. godine, dobivaju zadatak da se brinu o svim zdravstveno-upravnim poslovima, bilo financijske ili kadrovske problematike. Tako je čitavo područje Hrvatske i Slavonije podijeljeno u zdravstvene općine, koje su manje ili više samostalne financijski, jer se sredstva dobivaju iz županijskog zdravstvenog fonda. Između ostaloga saznajemo da je općina dužna da se brine o naknadama primalja, te da vrši nadzor nad porodilištima. Svaka općina morala je imati bar jednu općinsku primalju-babicu koja je morala pružiti pomoć i siromašnim ženama bez naknade, a za to je godišnje dobivala 60 forinti. Ne postoje podaci iz tog razdoblja o situaciji u Koprivnici, iako je zakon imao ulogu da uvede reda u zdravstvo.

Koprivničko zdravstvo ima dugu tradiciju tako da se već 1501. godine spominje gradski »hospital«. Kasnije, u razdoblju XVIII. i XIX. st. grad se naglo razvija, od vojnog mjesta preobrazava se u trgovačko, a tome pridonosi izgradnja željezničke pruge Budimpešta — Zagreb i dalje. Zbog takvog naglog razvoja stanovništvo se povećava i mogućnosti gradskog hospotala nisu dovoljne. Gradsko vijeće podnosi molbu Kraljevskom namjesničkom vijeću da se ubožnica proširi i proglasi javnom bolnicom. Molba je odobrena i 1869. godine ubožnica je proglašena »Obćom javnom bolnicom«, a izgradnja nove zgrade završena je 1875. godine. Bolnica znači novu kvalitetu primaljske službe, pošto je u sklopu bolnice između ostalih i ginekološki odjel. No, porodi se i dalje obavljaju po kućama, a kompliciraniji slučajevi se obavljaju u bolnici uz prisustvo gradske primalje.

Istovremeno, točnije 1. studenoga 1877. godine, u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu, osniva se primaljska škola, koju u prvoj godini djelovanja pohađa 60 učenica. Školovanje traje 5 — 9 mjeseci. Prema današnjim mjerilima taj rok čini se premalim za praksu koju obavljaju primalje, ali ako se uzme u obzir cjelokupno medicinsko znanje tog vremena, tada je razumljivo da nije bilo potrebno duže školovanje. Takav tip edukacije ostaje do 1920. godine kada se škola seli u Ginekološku kliniku, a tečajevi traju od 12 do 24 mjeseca. Godine 1948. upisuju se generacija učenica a školovanje traje četiri godine. Do promjene dolazi 1951. godine kada zbog pomanjkanja primaljskog kadra nastaje dvogodišnja škola. Godine 1958. prelazi se na trogodišnje školovanje, s time da se završenim učenicama priznaje srednja stručna sprema. Godine 1961. uvodi se doškovanje u vidu seminara tako da primalje s dvogodišnjom školom mogu steći srednju stručnu spremu, a od 1964. godine uvodi se četverogodišnje školo-

Magdalena Kopričanec jedna od najstarijih koprivnčkih primalja

vanje, i paralelno se, putem večernjih škola, omogućava doškolovanje primalja s dvogodišnjom ili trogodišnjom školom. Uslijed općeg napretka medicinske misli pokazala se potreba da i primalje budu stručnije obrazovane, pa se 1973. godine osniva Viša škola za medicinske sestre primaljskog smjera, u trajanju od dvije godine. Valja spomenuti da su i koprivnčke primalje u potpunosti slijedile reforme školskog sistema tako da je veći dio njih na vlastitu inicijativu odlazio na doškolovanje, a isto tako i na studij u Višu medicinsku školu za sestre primaljskog smjera.

Očito je da se vodilo mnogo računa o tome da primalje sa specifičnom praksom, u kojoj su često puta orijentirane na sebe, budu odgovarajuće školovane u skladu s napretkom medicinske misli.

U razdoblju između dva rata, u Koprivnici djeluje gradska primalja Leimeier koja radi u gradskoj bolnici, a dolazi i u kućne posjete. Od 1933. godine s primaljskom praksom počinje primalja Plazek. Nije poznato da li je stalno bila zaposlena u gradskoj bolnici, pošto gradske vlasti nemaju dovoljno sredstava da plaćaju dvije primalje, pa se u praksi više orijentira tzv. terenskom radu. U gradskoj bolnici 1939. godine počinje raditi Magdalena Kopričanec kao školovana primalja u primaljskoj školi u Zagrebu. Magdalena Kopričanec završila je dvadesetmesečno školovanje 1933. godine u grupi od 44 učenice iz svih krajeva Hrvatske. Njeno školovanje stipendirala je, na preporuku upravitelja škole doc. Srečka Zanelle, tadašnja Banovina Hrvatska u visini od 5600 dinara za 18 mjeseci. Stipendiju je dobila na preporuku kao vrlo marljiva učenica. Zanimljivo je spomenuti, kako doznajemo iz razgovora s Magdalenom Kopričanec, da je tadašnja prosječna radnička plaća iznosila 600 dinara. Od 1933. godine do zaposlenja u gradskoj bolnici 1939. godine Magdalena obavlja tzv. terensku praksu. Do 1947. godine radi podjednako u bolnici i odlazi u kućne posjete, a nakon toga počinje sa stalnom praksom u gradskoj bolnici. Magdalena Kopričanec danas je u dobi od 84 godine i zahvaljujući njoj sačuvana je knjiga poroda iz 1939. godine.

Tokom pedesetih godina primaljska služba proširuje se u skladu s povećanim potrebama. Paralelno s razvojem primaljske službe u Koprivnici, razvija se i terenska služba na području općine Koprivnica.

Grupa primalja, slijeva: Milkica Herman, Marija Patačko, Anica Seleš i Ružica Filipović

1. Tekući broj porodjaja I
2. Rodiljino: a) Prebivalište, ulica, kuće broj Koprivnica Dubovac
 b) Ime i prezime Grbac Marija
 c) Godina rođenja (doba) 22
 d) Obiteljski stalež (udata, udova, neudata) udata
 e) Zvanje i zanimanje Kućarica
 f) Vjera rimokatolička
3. Dan i sat, kad je primalja k roditelji došla 8-I-1939
4. Sat, dan, mjesec i godina porodjaja 9-10-1939 10h
5. Po koji je put majka rodila prvi put
6. Spol i ime djeteta, odnosno djece muško Željko
7. U kojem se mjesecu trudnoće zbio porodjaj I
8. Položaj djeteta I natij
9. Je li se dijete rodilo živo, zamrlo ili mrtvo živo
10. Kako je dijete bilo razvito 3500 gr. 51 cm
11. Da li se je na djetetu primjetila kakova nakaza (nagrada) i kakova /

Faksimil iz knjige poroda koji je vodila primalja Magdalena Koprčanec

Spomenimo primalje u Koprivnici od kojih velik broj radi i danas. Uz Magdalenu Koprčanec, primaljsku praksu obavljaju — Milka Herman, Katica Blažeković, Ana Seleš, Milka Rehrović, Marija Zajec, Barica Radotić, Marija Patačko, Marija Mandić, Ruža Filipović, Marija Cokonaj, Stefanija Vadla, Marijana Lončarić, Ana Šubić, Jadranka Tkalec, Vesna Merunka, Danka Jambreuš, Višnja Svirčić.

Tokom rada terenske službe primaljsku praksu obavljale su: Šomšić, Marija Ištvanović, Magda Ivančić, Stefanija Vadla, Marija Zdelar,

Marica Kovač, Jelica Deković, Marija Rukavina, Helena Premec, Helinger, Katica Pošta, Danica Devčić, Marija Cokonaj, Marija Zajec, Marica Glad, Katarina Car, Marica Canjuga, Marta Fucak (zbog nedovoljnih podataka ispričavamo se svim primaljama koje su požrtvovno obavljale svoju dužnost, a nisu ovdje spomenute). Nakon prestanka djelovanja terenske službe primalje se zapošljavaju u Medicinskom centru »Dr. Tomislav Bardek«. Do ukidanja terenske službe dolazi zbog toga jer se želi da se porodi obavljaju u Medicinskom centru radi bo-

ljih uvjeta, no što to mogu pružiti prilike u kućama.

Osim kadrovskog proširenja, te kvalitativnog napretka, medicinske sestre primaljskog smjera u novije doba organiziraju se u Udruženje medicinskih sestara primaljskog smjera SR Hrvatske. Udruženje je osnovano 1953. godine u Zagrebu, sa ciljem da se unapređuju i razmjenjuju iskustva. Osim godišnjih skupština udruženja, od 1972. godine održavaju se i stručna savjetovanja, kako bi primalje i tim putem bile stalno u toku moderne medicinske misli. U Koprivnici osnovana je podružnica udruženja 1959. godine, a istovremeno u koprivnički Medicinski centar dolazi na čelo ginekološko-porođajne službe prvi ginekolog, danas primarijus dr. Krešimir Švarc, koji je sa stručne strane pridonio uspješnom osnivanju podružnice. Svojim velikim iskustvom, izlažući stručne teme, redovito je prisustvovao sastancima tokom godine kao i na godišnjoj skupštini Udruženja podružnice primalja Koprivnica, čije su članice

bile sve terenske primalje gravitacijskog područja Medicinskog centra Koprivnica. U tom razdoblju predsjednica udruženja bila je Anica Seleš.

U toku prve godine postojanja službe, od liječnika radi samo dr. Krešimir Švarc kao šef službe i kao jedini liječnik, te povremeno pripravnici, da bi prvi sekundarni liječnik dr. Vlado Jambrešić bio primljen na rad 1959. godine, a kasnije odlazi na specijalizaciju koju završava 1967. godine. Od 1965. godine na odjelu radi novi sekundarni liječnik dr. Ivan König, koji također kasnije odlazi na specijalizaciju i završava 1969. godine, ali i napušta bolnicu 1970. godine. Novi sekundarni liječnik dr. Damir Pasić dolazi 1967. godine, a tokom 1973. također završava specijalizaciju. Od 1971. godine na odjelu radi sekundarni liječnik-specijalizant dr. Milovan Jelić, koji tokom 1976. godine završava specijalizaciju, kao i dr. Ljubomir Bušić koji radi kao ginekolog u Domu zdravlja Đurđevac. Zapošljava se i novi liječnik-specijalizant dr.

Grupa medicinskih sestara primaljskog smjera u prostorima novog rodilišta

Mirko Csik, koji polovinom 1981. godine završava specijalizaciju. U tom razdoblju, 1978/79., na ginekološko-porođajni odjel kao liječnik-sekundarac dolazi dr. Neven Hećimović.

Valja napomenuti da je formiranju i organizaciji ginekološko-porođajnog odjela uz dr. Krešimira Švarca pomogla i primalja Anica Seleš, koja je od 1966. godine preuzela dužnost voditeljice rođilišta, sve do kraja travnja 1981. godine.

Osim udruženja medicinskih sestara primaljskog smjera, međusobnom upoznavanju, izmjeni iskustava i suradnji, pridonosi i izdavačka djelatnost medicinskih sestara primaljskog smjera koja se vidi u izdavanju publikacije »Babički vjesnik«. Prvi broj je izašao 1940. godine. I prije te publikacije postojala su slična izdanja, no niti jedno nije bilo sa stručne strane te kvalitete. Urednik »Babičkog vjesnika« je doc. dr. Srećko Zanella, jedan od najzaslužnijih ljudi u nas kad se radi o cjelokupnom unapređenju primaljstva. Danas ta publikacija izlazi s naslovom »Vjesnik medicinskih sestara primaljskog smjera« u kojem i medicinske sestre primaljskog smjera iz Koprivnice daju svoj udio stručnim člancima iz svog rada u Medicinskom centru »Dr. Tomislav Bardek«.

Prema svemu iznesenom, vidimo da primaljska služba kroz povijest ima dugu tradiciju,

a u našim krajevima koprivnička primaljska služba je u samom vrhu što se tiče organiziranosti i stručnosti, kako nekada tako i danas, kad se otvaranjem novog objekta Medicinskog centra »Dr. Tomislav Bardek«, ginekološko-opstetrička služba seli u nju i dobiva nove optimalne prostore za obavljanje prakse, zajedno s Neonatološkim odjelom, s kojim timski surađuje.

Literatura:

1. »Vjesnik« — Društvo medicinskih sestara primaljskog smjera SR Hrvatske.
2. Arhiva Muzeja grada Koprivnice — Dr. Leander Brozović: »Građa za povijest Koprivnice«, Koprivnica 1978.
3. »Kućni liječnik« — prof. dr. Antun Lobmayer, Zagreb 1913.
4. »Iz prošlosti zdravstvenih i socijalnih ustanova«, Dr. Gojko Stojanović — Beograd 1940.
5. »Koprivnički liječnički zbornik« Prilog povijesti zdravstva Koprivnice — Krešimir Švarc, Koprivnica 1973.
6. »Medicinska enciklopedija« — Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1970, svezak 5 (O-SOK), str. 326—330.